

ԱՅՆ ԳԻՇԵՐԸ

Ես այնպէս դժբախտ էի այն գիշերը:

Նա ինձ լքեց՝ այն կիներ, անսիրտ, անողորմ կերպով լքեց. ներս փախայ շտապով, փակուեցի սենեակումս, որ աշխարհից ծածուկ իմ ցաւն ապրեմ մենակ: Յաւի միայնութիւնը:

Դա հսկայ լեռ է կրճքին, որի տակ տնքալ էլ չի լինում: Եւ հոգիս մխում էր:

Դուրսը ցուրտ էր ու խաւար. կատաղի քամին անձաւ, անապատտան մուրացիկի պէս յամառ կերպով ծածում էր իմ լուսամուտը, լիզում էր խոնաւ ապակիները, նվլում էր բացուածքներում, կամ խօլ, այլանդակ ծիծաղով՝ քրքշում էր ծխնելոյզի մէջ:

Քամու ձայները մութ գիշերին... երբ վիրաւոր սիրտդ տնքում է, և նրա թարմ խոցից արիւնը ընկնում է կաթիլ-կաթիլ, ընկնում է և կրճքիդ տակ մի սև լիճ կազմում, ուր խեղդւում են բոլոր յոյսերդ ու երազներդ, որի վրայ թեւատարած՝ սաւառնում է մահը:

Վառարանիս մէջ փայտերը վառւում էին ճարճատելով, և նրանց մեծ ու փոքր բոցերը, մերթ դեղնակարմիր, մերթ կանաչ, երերւում էին, դողդողում, դրսի ձայների ահից մեռնում էին մեղմիւ: Այդպէս մարեցին հոգուս մէջ յոյսերը և խաւարը թագաւորեց այնտեղ: Մտածում էի ես: Լամպիս լոյսը կարմիր լուսամփոփի տակ բոսորային ցոլքերով ներկել էր սենեակիս առաստաղը, պատերն ու կահկարասին, ամենինչ՝ որ երեկ վարդագոյն էր, այս գիշեր լողում էր արիւնագոյն փայլ:

մէջ։ Անգամ անկիւնների ստուերները բոսորային քող էին առել վրաները և առանձնացած ու խեղճ՝ մեղմիւ փափսում էին արիւնագոյն ցոլքերի հետ՝ չորս կողմից ինձ վրայ տնկած սև անլոյս աչքերը։ Ե՛ւ դրսի հողմը, որ նդովում էր ու լալիս, և՛ երերումն բոցերը, որոնք դողդողում էին ու հանդչում խուսափող կեանքերի պէս, և՛ վախուկ ստուերները, և՛ մանաւանդ այս արիւնագոյն առարկաները, ամենքը ասես իրար հասկանում էին, այն գիշերուայ գաղտնիքը գիտէին, հեղնում էին ինձ, ապրում էին մի կեանքով, որ դուրս էր ինձանից, որ իմ դէմ էր։

Այն գիշեր ես խորթ էի իմ յարկի տակ ու մերժուած։

Վառարանի առաջ նստած՝ նայում էի կրակին, և սև մութերով ծանր դուլիս քաշ էր ընկել կրծքիս։ Իմ կեանքի ուղին յանկարծ մթնեց, ես պէտք է մեկնէի, հեռանալի այստեղերից, որ էլ նրան երբէք չհանգիպեմ։ Ինձ թւում էր, թէ ես նրան պատահելիս կարող եմ ըստպանել, կը սպանեմ առանց տատանուելու և յետոյ անհնարին սարսափից ու սիրուց կը քրքրամ ու կը հեկեկամ՝ վազվզելով փողոցներում։

Նա ինձ այնպէս անսիրտ կերպով մերժեց։ Վերջին տեսակցութեան ժամանակ նա ասաց, թէ ինձ այլ ևս չի սիրում, ճիշտ այն եղանակով, ինչպէս ճաշի ժամանակ կարող էր ասել, թէ «ես սալաթ չեմ սիրում»։

Մենք խօսք էինք տուել իրար յայտնել այդ զարհուրելի ճշմարտութիւնը, հէնց որ մեզանից մէկնումէկի հոգու մէջ մարող կրակի պէս սէրը հանգչէր. բայց և այնպէս, երբ նա ասաց ճակատագրական բառերը, ինձ թուաց, որ նա մի սառը պողպատ մխեց կուրծքս և հանդարտութեամբ խառնեց՝ իմ անհնարին տանջանքը գիտելով միանգամայն անտարբեր։

Քննա՛, մեկնիր այստեղից, սիրելիս, աւելացրեց նա, լաւ ես մտածել, ժամանակն ու տարածութիւնը հզօր սպեղանի են վիրաւոր սրտերին, կ'ապրես և կը մոռա-

նառաջ եւ նա կարողանում էր խօսել այսպէս, երբ ես հեկեկում էի ու չանգռում կուրծքս եղունկներով: Դէմքը պաղ մարմարի պէս, աչքերը անյոյզ, ձայնը հանդարտ, և էլի գեղեցիկ էր:

Ինչ զարհուրելի է կինը, երբ դադարում է սիրելուց. նա կամ հրեշտակ է, կամ վազր: Իմ պաշտած էակը մի վազր էր:

Ապրիլ կեսնը, դնալ, կորչել ժամանակի և տարածութեան մէջ, գիտակցաբար չքանալ... մարդը դրա համար է ծնւում, աշխարհ դալիս:

Եւ այդ ժամանակն ու տարածութիւնը... դրանց մասին էի մտածում: Ե՛ւ մէկը, և՛ միւսը ինձ հաւասարապէս անսահման էին թւում, և ես հաւատաւորացրած ու թունոտ հոգով, հալածական, մերժուած ու անյոյս գնում էի լողալու անհունի թախծոտ մշուշի մէջ որպէս մի հիւլէ: Տիեզերքն այն գիշեր ինձ համար դատարկ էր, մնացել էր միայն քամին, մի խենթ քամի, որ փրկում էր շղթայազերծ եղած, մռնչում էր, հեծկտում, լալիս ու հաջում. նա դալիս էր այն մութ անյայտից, ուր ես գնում էի կորչելու, և ես պարզ ու որոշ լսում էի նրա վզզոցի մէջ՝ «գնա՛, հեռո՛ւ... ա՛հ, ա՛հ, ա՛հ, ա՛հ...»: Խաւարի այդ այլանդակ զառանցանքից հոգիս մրսում էր ու դողդոջում:

Փչի՛ր, թշուառական խենթ, փչի՛ր, թանփ տուր այս հսկայական ցեխի գունդը, թող նա ճաքճքի և փրշուր-փշուր ցրիւ դայ անսահմանութեան մէջ:

Ես ատում էի աշխարհը, ուր այնպէս դժբախտ էի, ատում էի ամենքին, ամենինչ: Երբ այս երեկոյ շտապում էի տուն՝ սիրած կնոջ շրթունքներից սոսկալի յայտնութիւնը լսելուց յետոյ, փողոցի բոլոր ժպտուն, դո՛հ դէմքերը ինձ զայրացնում էին, իսկ մի պարոնի, որ ուրախ բրբիջով անցնում էր մի տիկնոջ հետ թեւանցով, քիչ մնաց մօտենաւ և ապտակեմ: Նա այնպէս ատելի էր իր երջանիկ դէմքով:

Զգուելի՛ աշխարհ, ուր միայն ես եմ այսպէս դժ-

բախտ, մերժուած, արհամարհուած: Ո՞վ է բաժանում բախտերը, մի՞թէ մի էակ, որ սիրտ ու դուրս ունի:

Դուռս կամացուկ բացուեց և ներս մտաւ մի տա-
սըն-տասներկու տարեկան փոքրիկ տղայ՝ ձեռքին թըղ-
թի մէջ փաթաթուած մի բան: Կարմիր լոյսով շլացած՝
նա կանգ առաւ դրան մէջ և աչքերը տպապացնելով
նայում էր իր շուրջը: Ըստ երևոյթին շփոթուած էր և
վախենում էր բռնուած թռչնի պէս:

Ես դժգոհ էի, որ իմ մտքերն ու միայնութիւնը
խանգարեցին:

— Ի՞նչ ես ուզում:

Նա լուռ էր:

— Ո՞վ ես, ի՞նչ ես ուզում, կրկնեցի հարցս զայ-
րացած:

Նա աւելի շփոթուեց. վիզը ձգձգեց յետ ու առաջ,
թուրք կուլ տուեց:

— Այս տուն... ասին տար պարոնին, այ բերեցի...

Նա մեկնեց ձեռքի փաթեթը:

— Ո՞վ տուեց, ի՞նչ, ապուշ երեխայ:

— Չգիտեմ, խաղէյինն ասաց տնր, տուր պարոնին,
մի տիկին եկաւ առաւ, այն, որ ձեզ հետ դալիս էր ա-
ռաջ:

Նա է, հրաժեշտի փունջն է ուղարկել. վաճար...
թաթերի մէջ արիւնոտ սիրտս բռնած՝ զուարճանում է,
անողորմ, անողորմ, մոմռացի ես և կրկին գլուխս քաշ
ընկաւ կրծքիս. լուռ էր սենեակումս. մէկ վառուող
փայտերն էին ճարճատում, դալարում ու բոց արձա-
կում:

Մանուկն իր տեղումն էր:

— Տուր ինձ այն, ասացի առանց տեղիցս վերկենա-
լու:

Մանուկն անշարժ էր:

— Տուր ինձ, չեմ լսում:

Նա շարունակում էր անշարժ մնալ:

Ես վրդովուած ոտքի թռայ, մօտեցայ, նա յետ-
յետ քաշուեց ու կծկուեց դրան առաջ:

Խենթ է երեխան, մտածեցի ես, խլեցի ծաղկե-
փունջը, փետեցի, ձգեցի յատակի վրայ և տրորեցի ոտ-
քերով:

Նայեցի երեխային. նա կանգնած տեղում դողում
էր և աշխատում էր դուրս ընկնել:

— Ինչո՞ւ ես փախչում:

— Վախենում եմ:

— Ինչո՞ւ ես վախենում:

— Կը ծեծե՞ս, այնտեղ երբ գլխաւորը զայրանում է,
ծեծում է, դու էլ զայրացած ես...

Ես մնացի կարկամուած ու ամօթահար, զայրոյթս
վայրկենապէս իջաւ. ահա մի դժբախտ արարած, որ
հաւատացած է, թէ ով ուզի՝ իրան կը ծեծի:

Մօտեցայ և քաղցրութեամբ բռնեցի նրա ձեռքը.
նա դողում էր:

— Մըսո՞ւ ես:

— Հա, դուրսը շատ ցուրտ էր, ես միշտ մըսում
եմ:

— Մօտեցիր, տաքացիր:

Նա չհամարձակուեց: Ես քաշեցի նրան կրա-
կի առաջ և այժմ միայն նայեցի ուշադրութեամբ:
Նա հագած ունէր հասակաւորի մի իւղոտ, կարկա-
տած բաճկոն, որի մէջ նրա փտիտ մարմինը բո-
լորովին կորել էր. տանջուած դէմքը դեռ մի բան
պահել էր մանկական թարմութիւնից, բայց աչքերի
տակ և շրթունքների շուրջը ցաւոտ գծեր կային, աչքե-
րի մէջ ամենինչ մարել էր և մնացել էր միայն անճար
փախի զգացմունքը: Նա երևի սաստիկ վախենում էր,
որովհետեւ երբ ես որեւէ անմեղ շարժում էի անում, նա
ինքնապաշտպանութեան բնազդով շտապում էր ձեռքով
գլխին հովանի անել՝ սպասելով հարուածին: Նրա իւ-
րաքանչիւր աչքի տակ, այտի վրայ մի-մի կաթիլ ար-
ցունք կար կախուած, որ փայլում էր լոյսի ցոլքերի

տակ: Նա իր վտիտ կեղտոտ ձեռները տարածեց կրակի առաջ և շրթունքներն ուռցրած՝ տաքանում էր, աչքը չհեռացնելով ինձանից, ծեծուած կապիկի պէս:

Ես նայում էի նրա արցունքին:

— Դու լալիս ես:

— Ձէ, չեմ լալիս... ինչո՞ւ լամ:

Նա աջ թևով սրբեց աչքերը, բայց մի վայրկեան յետոյ երկու ուրիշ կաթիլներ նոյնքան փայլուն և նոյնքան խոշոր հոսեցին աչքերից և սառեցին նոյն տեղում: Նրանց աղբիւրն անսպառ էր, մանուկը առանց իմանալու լալիս էր անվերջ:

Ես դարձեալ նայում էի այդ զոյգ արցունքին, իսկ դրսում լուսամուտիս տակ, ծխնելոյղի՝ մէջ քամին շառունակում էր հեծեծալ «աճւ, աճւ, աճւ...» և բոցերը դողդողում էին, կծկւում ու ու բացւում, և ստուերները անկիւնում փսփսում էին:

Այժմ աւելի և աւելի յիշում էի այդ երեխային. քանի անգամ եմ տեսել նրան, երբ ծաղիկ էի գնում. մի անգամ էլ նրա հետ երկար ծիծաղում էինք ծաղկեվաճառի խանութի այս փոքրիկ աշակերտի վրայ, որովհետեւ խիստ ծիծաղելի կերպով գլուխը փաթթել էր մի գունաւոր լաթով. ինչո՞ւ էր փաթթել, մենք չիմացանք, բաւական է որ նա ծիծաղելի էր, մենք էլ այնպիսի խենթ պահանջ ունէինք ուրախութեան, ծիծաղի, մենք այնպէս սիրում էինք իրար, այնպէս երջանիկ էինք:

— Լսիր, դու մի օր գլուխդ կապել էիր անցեալները:

— Հա՛, պատուած էր, արիւն էր գալիս:

— Ո՞վ էր պատուել:

— Մեր գլխաւորը. նա ամենայն օր ինձ ծեծում է:

— Դրա համար ես միշտ լալիս:

— Ձէ, ես չեմ լալիս, առաջ լալիս էի, հիմա էլ չեմ լալիս, ծեծում է, բայց չեմ լալիս: Եւ նա փորձեց ժպտալ, որ ծեծում են ու չի լալիս:

—Այսօր էլ են ծեծել:

—Այսօր... հա, իհարկէ, ինձ ամեն օր ծեծում են, բայց այսօր լաւ էր, բռունցքով խփեց մէջքիս, այ այսպէս (նա ցոյց տուեց բռունցքները). շատ չցաւեց, անցեալ օրը սաքով խփեց, շատ ցաւեց. գիտես, — շարունակեց նա աւելի և աւելի վստահացած, — նրա կոշիկի ծայրը սուր է, որ կպչում է, շատ է ցաւում, երբ մի կողմ եմ քայլում, չի կպչում, նա վրայ է հասնում, բռնում, պառկեցնում է, յետոյ վերցնում է ոտներիցս ու ձեռներիցս, բարձրացնում է, յետոյ զարկում յատակին՝ թըրը՜փ, թըրը՜փ. յետոյ մէջքս այնպէս է ցաւում, այնպէս է ցաւում. յետոյ ես ճչում եմ պի՛նդ, պի՛նդ, նա թողնում է. գիտես, երբ ճչում եմ, միշտ թողնում է. ակնբերում է, որ մեռնեմ. որ մեռնեմ, նրան կը բռնեն:

Նա կրկին ժպտաց, որ իր տէրը վախենում է, երբ ինքը ճչում է ցաւից, և եթէ մեռնի ծեծի տակ, իր դահճին կը բանտարկեն:

— Ինչո՞ւ չես դուրս գնում այդտեղից:

— Ո՞ւր գնամ, ինձ հաց են տալիս, այ, շոր են տուել (նա ցոյց տուեց իր ահագին բաճկոնը). մի անգամ փախայ, մայրս էլի յետ բերեց, ասաց՝ տեղ չկայ, ես դռներում լուացք եմ անում, քեզ ի՞նչպէս եմ պահում, յետոյ լաց եղաւ. ես միայն մայր ունիմ, որ փախչեմ, էլի լաց կը լինի. մնում եմ. ծեծում են, շատ են ծեծում:

Նա լռեց և շարունակեալ էր ձեռքերը հանդարտ տաքացնել շրթունքներն ուռցնելով ու փչելով: Ես էլ ամեն բան մոռացած՝ մտախոհ նայում էի. այս փոքրիկ դժբախտ արարածին, որ արիւնագոյն լոյսով ողորդած՝ նկարագրում էր իր անծայր ցաւը, իր կրած տանջանքները մի կտոր արիւնոտ հաց ձեռք բերելու համար: Մարմնացած տառապանքներն էր կանգնած իմ առաջ. ինչ էր իմ սեփական վիշտը նրա կրածի հանդէպ. այդ մանուկը մի հսկայ էր, և ես մի գաճաճ. մարդակեր աշխարհի առաջ նա մի անպաշտպան զոհ էր, որի բո-

լոր զէնքը մնացել էր մի գերբնական համբերութիւն կրելու ցաւը, ատամներն իրար վրայ սղմած փշրելու չափ։ Ահա թէ ճվ է ծաղիկ պատրաստում մեր հաճոյքի, մեր զուարճութեան համար, ահա թէ ճւմ փշրուած, արիւնոտած ձեռքերն են հիւսում այն ճօխ փնջերը, որոնցով զարդարւում են գեղեցիկ կրճէրքը։ Կեանքը լի է զարհուրելի հակասութիւններով, ինչեւր ունի նա թագցրած իր անծայր խորշերում, հոտած շարաւալից մարմին է նա, գարշահոտ պալարներով, ուր ճիճունք են եռում իրար գալարուած, իրար կծելով և արիւն ու թոյն են ծծում։ Իմ խոհերն ընդհատեց երեխայի ձայնը։

— Ի՜նչ կարմիր է ձեր լոյսը, կ'ասես արիւն լինի, գիտե՞ս, էն օրը թքիցս այնքան արիւն եկաւ, նա բռնեց, գլուխս պնդ դարկեց պատին, յետոյ արիւն եկաւ, աչքերս շաղուեցին, լոյսը այսպէս տեսայ, այ, այս լամպի լոյսի պէս, կարմիր, կարմիր, ի՜նչ կարմիր է։ Եւ նա կրկին ժպտաց, որ իմ սենեակի լոյսը արնագոյն է և նրան յիշեցնում է իր սեփական արիւնը։ Դարձեալ լուռ էինք։

— Այ, այ, այ, — բացագանչեց երեխան յանկարծ՝ վառարանից հեռանալով, — ես ինչպէս ուշացայ, հիմա ինձ էլի կը ծեծեն, դուրսն էլ քամի է, ցուրտ։

Նա դիմեց դէպի դուռը։

— Կ'սց, իմ փոքրիկ, կ'սց, ես դալիս եմ քեզ հետ, չեմ թողնի, որ ծեծեն։

Շտապով հաղայ վերարկուս, գլխարկս վերցրի, մի արծաթ դրամ տուի երեխային, նա նայեց ափի մէջ, ժպտաց և ուրախացած առաջ անցաւ։ Մենք դուրս եկանք։

Դուրսը դժուար էր, քամի ու ձիւն, նա վաղում էր բոլորովին մօտիկ իմ յետեից՝ քամուց պաշտպանուելու համար, ծաղկեվաճառի խանութը հեռու չէր, այնտեղ մեր առաջ ցցուեց մի փոքրիկ մարդ, փոքրիկ գլխով, կապոյտ, պլստան աչքերով և այնպիսի խղճուկ, մեղմ

դէմքով, որ կարելի էր կարծել, թէ նա մարմնացած բարութիւն է:

Նոր չէի տեսնում նրան, բայց և այնպէս նա այնօր ինձ առանձնապէս անմեղ ու խեղճ թուացաւ Միթէ հնարաւոր է այս փոս ընկած, ողորմելի կրճքի տակ մի գաղանային սիրտ, սա ի՞նչ դարհուրելի հակասութիւն է, մտածում էի ես, մինչդեռ մարդուկը կանգնած էր իմ առաջ՝ ձեռքերը յետևը դրած և պլստան աչքերը մէկ ինձ, մէկ փոքրիկ երեխայի վրայ դարձնելով:

— Լսիր, դու ինչո՞ւ ես ծեծում այս խեղճ երեխային:

— Ե՛ս, նրան... նա այնպէս անպիտան ստախոսն է, — պատասխանեց մարդուկը առանց յուզմունքի. — դուք էլ հաւատացել էք, այ, այսպէս, ուր գնում է, ուշանում է, նեղանում, խրատում եմ, վստ եմ անում, քանի ժամ է կորել է, ասացի շուտ արի:

Երեխան կծկուած՝ գլուխը քաշ էր գցել և աչքի տակից վախվխելով նայում էր մերթ ինձ, մերթ իր գլխաւորին: Ես նկատեցի, որ նա առանց նկատելու կամաց-կամաց մօտենում է ինձ:

— Ա՛յ տղա, ես քեզ երբ եմ ծեծել, դարձաւ մարդուկը սարսափահար երեխային քաղցրութեամբ:

— Նա ինձ չի ծեծել, պարոն... իսկի չի ծեծել...

Եւ նա կամացուկ ձեռով սրբեց այտերի վրայից արցունքի զոյգ կաթիլները կարծես իր դժբախտութեան վկայութիւնը ջնջելու համար:

Իր անզօրութեան մէջ ողորմելին ստում էր:

— Ահա հարցրէք, — դիմեց ինձ փոքրիկ փարդը յաղթական կերպով, — ես նրան երբէք չեմ ծեծել, ինչո՞ւ ծեծեմ, աչքի լոյսի պէս եմ պահում, դուք էլ գալիս էք մարդու վիրաւորում իզուր տեղը: Ա՛յ տղա, գնա՛ գործիդ, — վերջացրեց նա՝ ցոյց տալով խանութի խորքի դուռը: Երեխան ծածկուեց. ես մնացի կանգնած, նայում էի այս բարի դէմքով փոքրիկ մարդուն և ինքս ինձ հարցնում, թէ ո՞ւր է նա տեղաւորել իր գաղանը, որի

հետ վարւում է իր ուղածի պէս, բայց է թողնում, երբ կամենում է, զսպում է, երբ պէտք է համարում: Մինչ այդ նա անտարբերութեամբ վերցրեց ցնցուղը և ծաղիկներն էր ջրում: Միշտ բարի, միշտ խաղաղ:

— Լսիր, ես քեզ յատկապէս խնդրում եմ նրան չծեծես, նա այնպէս դժբախտ է, մենակ, անճար, անտէր երեխայ է:

— Իհարկէ, իհարկէ, ես դիտեմ, մենակ է, լաւ տղայ է, ինչո՞ւ ծեծեմ:

Եւ նա ժպտաց չոր, անողորմ ժպտով: Ես նայեցի և դուրս փախայ այդ որջից՝ ինչ անելու չիմանալով: Բայց պէտք էր մի բան անել այդ երեխայի համար. դնում էի, և ինձ թւում էր արդէն, թէ լսում եմ նրա անողորմ ճիչն ու հեծեծանքները: Ձիւնը թափւում էր քուլայ-քուլայ, քամին վզում էր կատաղաբար: Տուն դառնալու ցանկութիւն չունէի, քայլեցի ամայի փողոցներով հեռու, հեռու: Քամին բարձրացնում էր ձիւնից փոշու ամպեր, պատում էր շէնքերը, սրունց ստուերագծերը կորչում էին մի վայրկեան, ապա իրանց այսկամ այն կողը կամ կատարը ցոյց տալիս մութ-կաթնագոյն դանդուածի տակից: Լապտերները պլպլում էին անփայլ և նրանց ցոլքերը մեռնում էին՝ առանց կարողանալու մառախուղը պատռել: Ձիւնը ուժով զարկւում էր իմ երեսին, դադում էր այտերս, ծեծում էր գլուխս, բայց ես քայլում էի ուշացած ճամբորդի պէս, որ մի անկիւն է վնասւում ապաստանելու համար: Երեք պատկերներ փոխառփոխ աչքիս առաջ էին, մերթ տեսնում էի նրան իր մարմարէ դէմքով, իր սառը, անողորմ գեղեցկութեամբ, այնպէս, ինչպէս նա էր վերջին անգամ, մերթ այն փոքրիկ դժբախտ երեխային, որ ճշում էր չմեռնելու համար, և մերթ այն փոքրիկ մարդին, որ այնպէս բարի արտաքինի տակ ծածկած ունէր մի արիւնհարբու դաղան: Այս երեք պատկերները դժոխային պարով անցնում էին աչքիս առաջից, մինչև որ քամու մի կատաղի հոսանք ձիւնի

ամպի մէջ պարփակուում էր ինձ, ծեծում էր երեսս, գլուխս, ես սարսռում էի, դէմքս ծածկում և կանգ առնում մի վայրկեան։ Անցնում էր քամին, և ես քայլում էի վերստին։ Ուշ գիշեր էր, երբ տուն դարձայ։

Դրանք հասնելով ես կանգ առայ քարացած. իմ առաջ աստիճանների վրայ կծկուած էր նոյն երեխան և դողդողում, հեծեծում էր ցրտից։

— Ինչո՞ւ ես այստեղ։

— Ծեծեցին ու դուրս արին... դու եկար բարկացար, նա էլ քեզանից յետոյ կօշկի ծայրով այնպէս խփեց, յետոյ թւիցս բռնեց դուրս ձգեց ձիան վրայ, ոտքս քերթուեց, արիւն եկաւ... վերկացայ, կաղալով եկայ այստեղ. ո՞ւր գնամ... տեղ չգտայ. մրսում եմ, ցնւրտ է։

Նրա առաջները իրար էին զարկւում, և նա դողդողում էր ամբողջ մարմնով, և արցունքն աչքերից թափւում էր, թափւում։ Ձեռքից բռնած ներս տարայ, նա դարձեալ կանգնեց վառարանի առաջ իր նախկին տեղը և տաքանում էր, յետոյ կարծես ուժասպառ՝ նստեց, գլուխը քաշ ընկաւ կրծքին, և նա խոր քուն մը տաւ։ Ես նրան ծածկեցի վերակով և հեռու նստած՝ նայում էի նրա գունատ դէմքին, նրա անհանգիստ կրծքին, ուր ահագին վիշտը դեռ հեկեկում էր՝ ցնցելով նրա փոքրիկ, ջարդուած մարմինը։ Երբեմն-երբեմն նա շարժում էր ձեռքը կամ ոտքը, կծկւում ու ճշում «հ, հ,»։ Նա լալիս էր երազի մէջ, իսկ քամին դրսից պատասխանում էր նրան՝ «ա՛հ, ա՛հ, ա՛հ...»

Դժոխքի՞ գիշեր։

Մէկը սէրն էր կորցրել, միւսը իր հացն ու ապաստանը, երկսով էլ մերժուած, երկսով էլ սևաւոր ու դժբախտ։

Միթէ երկինքը նզովել է սէրն ու հացը, որ երկուսն էլ արինով ու արցունքով շաղախուեն։ Այս երեխան էլ մի բռուն սիրոյ ծնունդ է գուցէ, և կոյս շըրթունքների բոց համբոյրից թռած կայծն է ապրում և՛

սրա հոգում: Ծնունդ է և սողում է աշխարհում, ծեծում է, արցունք է քամում միայն կշտանալու համար:

Նզովումած սէր, որ աշխարհը լցնում է արցունքով ու հեծեծանքով, որ ծնում է կոյր ճակատագրի պէս, և քաղցած միլլիոնները տռնում են մի կտոր հացի համար և տրորում են իրանց գալարուող աղիքները: Այն սև գիշերին ինձ համար ամենինչ կորու, և՛ սէր, և՛ խինդ, և՛ խենթ յոյզեր, և՛ վառ երազներ, և բոլորի տեղ մը՝ նաց միայն մի սև անդունդ, ուր գալարում էր ցաւը հաղարգլիսեան վիշապի պէս, և նրա մուկ զանգուածի վրայ փայլուն կէտերը լոկ արցունքներ էին բիւրաւոր մարած աչքերի: Նայում էի այդ անդունդին, ուր թաղուեց նաև իմ գեղեցկուհին՝ տանելով իր հետ իմ նըզովումած սէրը, որի փոխարէն անգիտակցաբար ինձ ուղարկել էր այս գիշեր իմ մերձաւորի ցաւը: Այն մուկ անդունդի պէս այժմ խաւար էր իմ հոգում, և վիշտը եռում էր սրտումս, խեղդում էր կոկորդս: Եւ յանկարծ ուռած կուրծքս փուլ եկաւ մէկէն ինչպէս վարարած գետի աւերած պատուարները, և յորդ արցունքները թափուեցին աչքերիցս: Չգիտէի, թէ ում համար եմ լալիս, ի՞նչ, այս երեխայի, թէ՞ տառապող աշխարհի, որ սիրում է, ծնում և լալիս:

Երեխան շարունակում էր քնի մէջ ցնցուել ու նվզալ՝ «ո՛ւ, ո՛ւ...» քամին դրսում կատաղօրէն մռնչում էր ու հեծեծում՝ «աո՛ւ, աո՛ւ, աո՛ւ...» ողջ տիեզերքը լի էր ցաւի անհուն ճիչերով, որոնք ամենքը միասին նզովում էին և՛ սէրը, և՛ ծնունդը, և՛ աշխարհը:

Քաղցածների հսկայական երգն էր այն ուշ գիշերին:

Ա. ԱՀԱՐՄԵԱՆ